

«ЖИТТЯ ЖИТТЯМ ЗАВОДУ»:
НОСТАЛЬГІЯ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ РОБІТНИКІВ

Останчук Олена

In the article provides an attempt of reconstruction of anthropological worker's portrait of Donbass' machine-building industry in the 1980-th on basis of oral historical sources. Author has presented the features and the components of Soviet everyday of young specialists of industry in spacificed period.

Key words: *worker's daily, oral history, machine-building industry, young specialists, Donbass.*

Досліджуючи нові теоретико-методологічні «виклики» і «повороти» в розвитку соціально-гуманітарних наук, дослідниця усної історії Г. Грінченко наголошує, що головна дослідницька увага сконцентрувалася навколо аналізу оповіді, пам'яті й згадування, а також їхніх функцій як засобів вивчення значення, якого людина надає власному досвідові, своїй біографії, своєму життю в цілому [3]. Майкл Фріш наполягав на тому, що пам'ять – «персональна та історична, індивідуальна та поколіннева» – має бути переміщена «до центру усної історичного дослідження як його об'єкт, а не метод». Якщо розуміти усну історію саме таким чином, вона може стати «потужним інструментом відкриття, дослідження та оцінювання природи процесу історичної пам'яті: того, як люди надають сенс своєму минулому, як вони пов'язують індивідуальний досвід із соціальним контекстом, як минуле стає частиною сучасного та як люди використовують це минуле задля інтерпретації власного життя та світу навколо себе» [1]. Тому пам'ять стає як суб'єктом, так і джерелом усної історії. Звернення до усної історії радянського робітництва, безперечно, становить науковий інтерес, «...оскільки цікавими є не лише оцінки й уявлення як такі, а їхній зв'язок з практичною поведінкою у конкретних історичних, соціальних і біографічних умовах» [12].

В історичній літературі досить повно представлений антропологічний зріз такої робітничої категорії, як гірники Донбасу [2,4,11]. Натомість, реконструкція повсякдення машинобудівників регіону в останнє радянське десятиріччя має фрагментарний характер і потребує вивчення. Метою цього дослідження є аналіз заломлення пам'яті робітників щодо умов життя та праці у другій половині 1970-х–1980-х рр. (за спогадами працівників Красноармійського машинобудівного заводу). Головним чином, увага буде зосереджена на робітниках, які тільки-но отримали фах і почали працювати на початку 1980-х рр.

Усні свідчення дозволяють створити візуальний образ молодих людей, яким на той час виповнилося 20–28 років, вони здобули вищу чи

середню спеціальну освіту за машинобудівною спеціальністю та перше місце роботи отримали за направленням від навчального закладу або приїхали працювати на заводи Донбасу за власним бажанням. У нашому випадку респонденти працювали на заводі, який був збудований у 1978 р. 2/3 опитаних – це люди приїжджі, географічно – зі всього колишнього СРСР. Їхали працювати на завод, тому що «послали по направленню с института» [6], але переважно через те, що «вместе с рабочим местом предоставляли жилье» [5]. Для більшості респондентів цей період життя – це, перш за все, один із найкращих періодів їхнього життя, час дорослішання та формування досвіду. Завод ставав першим місцем працевлаштування для молодих людей, які тільки отримали дипломи про здобуття машинобудівної освіти, і у значній частині спогадів підкреслюється, що люди часто працювали на одному заводі до виходу на пенсію. Досліджуючи питання радянського трудового колективу, російський дослідник М. Пискунов звертає увагу на те, що в організацію життєвого простору людей в СРСР, особливо в невеликих містах, був покладений виробничий принцип. Радянський завод був не просто місцем роботи та джерелом зарплатні – він перетворювався на осередок більшості соціальних зв'язків [13]. На підтвердження цієї думки дозволимо собі навести певні свідчення. За спогадами однієї з респонденток, «когда пришла работать, не ощущала существенных трудностей производственного характера, так как всегда могла получить поддержку и совет более опытных товарищей по цеху» [6]. Підкреслюється колективіський принцип як важлива складова трудових взаємовідносин: «На заводе было четкое ощущение коллектива» [6]. Цікавим видається те, що ідеологічне виховання та шляхи його реалізації, як-то збори парткомів чи лекторії сприймалися як даність, що «особливо не заважала», а участь у соціалістичному змаганні розглядалась як можливість отримати додаткову матеріальну винагороду, хоча і з вірою в те, що «ми будували комунізм». Заробітна плата на початковому етапі трудової діяльності в цілому влаштувала, для молодого інженера з вищою освітою вона становила 120–150 крб. У багатьох спогадах є згадки про те, що «по сравнению с рабочими истр получали в разы меньше; у меня, специалиста с высшим образованием было 130 руб., у рабочего – 300. Хотя текучки кадров из-за этого не было» [9].

Але труднощі все ж таки були, в основному, у площині облаштування побуту. Переважна частина респондентів вказує на проблему постачання продуктами харчування та промисловими товарами. «Не знаем, как успевали, но в очередях стояли все», «в 6 часов утра занимали очередь за молоком, вопрос: почему так? не возникал, все так жили...» [7]. Гострою проблемою було влаштування дітей до дитсадків, до них записувати дітлахів потрібно було заздалегідь. Про це повідомляють як жінки-респонденти, так і чоловіки.

Цікавими є спогади про проведення дозвілля та відпочинку. Респонденти згадують про відпочинок на вихідні в містах публічного відпочинку, наприклад, у парку або будинку культури. Великою популярністю серед молоді користувались танці, так звані «вечори відпочинку», спільні культпоходи до кінотеатру, «посиденьки» під магнітофон [8]. Влітку виїздили відпочивати на море. Також профспілковий комітет заводу часто організовував поїздки «вихідного дня». Досить велику частину вільного часу машинобудівники присвячували читанню газет і журналів і були активними передплатниками. Без сумніву, переважну частину свого часу робітники проводили на роботі, тому не дивно, що саме тут молоді люди часто влаштовували своє особисте життя: знайомилися, заводили стосунки та створювали сім'ї. Є згадки про те, як іноді завод спостерігав за любовними перипетіями та «трикутниками», хоча це і не схвалювалось більшістю [9].

Слід зазначити, що лейтмотивом усіх без винятку наративів є теза про те, що «ми жили життям заводу, добре працювали, а завод про нас завжди турбувався, жалкуємо за тим часом» [6]. І, мабуть, слушною в цьому випадку, видається думка І. Прохорової: «Этот нынешний тон ползучей ностальгии – не по реальному Советскому союзу, а по той жизни, которая ассоциируется со стабильным, неподвижным, молодым существованием... Люди сначала вспоминают свою молодость, а потом воспринимают как реальность, что жили бедно, зато все были чудесные и духовные» [10].

Отже, можливість нашого фокусу дозволяє зробити висновок, що застосування усних наративів розкриває широке коло аспектів із повсякденного життя машинобудівників в останнє радянське десятиріччя з точки зору пам'ятання ними своєї трудової молодості, та визначити місце індивідуальної пам'яті в моделі їхньої сьогоденної самопрезентації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Frisch M. A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History. Albany, 1990. P. 188. – Цит. за: Томсон А. Чотири зміни парадигм в усній історії. *Схід–Захід: Історико-культурологічний збірник. Вип. 11–12. Усна історія в соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень* / За ред. В. Кравченка та Г. Грінченка. Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. С. 7–24.
2. Герасимова М. С. Повсякденне життя населення Донбасу в 1945–1953 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук. Донецьк, 2007. 20 с.
3. Грінченко Г. (Авто)біографічне інтерв'ю в усноісторичних дослідженнях: до питання про теорію наративного аналізу. *Схід–Захід: Історико-культурологічний збірник. Вип. 11–12. Усна історія в соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень* /

- За ред. В. Кравченка та Г. Грінченко. Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. С. 59–76.
4. Ізмайлова К. В. Повсякденне життя шахтарських родин Донбасу у середині 1960-х – середині 1980-х рр.: автореф. дис... канд. іст. наук. Донецьк, 2012. 19 с.
  5. Інтерв'ю з Миколаєм Івановичем К., 1954 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 21.06.2015 р.
  6. Інтерв'ю з Людмилою Олександрівною С., 1960 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 09.07.2015 р.
  7. Інтерв'ю з Валентиною Василівною Л., 1959 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 02.08.2015 р.
  8. Інтерв'ю з Єлизаветою Іванівною К., 1960 року народження, м. Київ. Запис: 15.05.2015 р.
  9. Інтерв'ю з Ніною Олександрівною С., 1960 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 05.09.2015 р.
  10. Прохорова И. Музей запахов социализма излечил бы старшее поколение от ностальгии. URL: <http://rus2web.ru/speczmaterialyi/irina-prohorova-v-muzeone.html>
  11. Кузіна К. В., Лихолобова З. Г. Соціально-економічні процеси у монопрофільних шахтарських містах Донбасу (1950–1980-ті роки). Донецьк, 2010. 335 с.
  12. Мусієздов О. Про феноменологічний погляд на радянське. Україна модерна. URL: <http://uamoderna.com/blogy/oleksi-musiezdov/pro-fenomenologichni-pogliad-na-radianske>
  13. Пискунов М. К вопросу о советском «трудовом коллективе» и его конструировании. *Конструируя «советское»? Политическое сознание, повседневные практики, новые идентичности*. СПб: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2014. С. 136–141.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕСТИТУЦІЇ І ПОВЕРНЕННЯ АРХІВНОЇ УКРАЇНІКИ

Петрович Валентина

The article focuses on the activity of the State Archive Agency of Ukraine in the field of restitution and recovery of the archive ukrainika. It was established that one of the main tasks of the State Archive Agency of Ukraine is formation and active implementation of the state policy aimed at the revival of the national and historical memory, preservation and regain of the cultural assets of the Ukrainian people.